

*„És fájt nekem is,
mert elveszett a somogyi vége Kanizsának!
Ahonnan én jövök!”*

40 Mohai V. Lajos

KÖZÉP-EURÓPAI SZÍN

(Fejezet egy életrajzból)

Egy levél utolsó mondatát idéztem, amelyet Budapest egykori Hontalan Vándorától kaptam, aki fényes karriert futott be a diplomáciai pályán a nyolcvankilences fordulat után. Személyi-

sége ez idő alatt alaposan megváltozott, ha arra az ifjúra gondolok, akivel az egyetemi éveimet és a rákövetkező nyomorúságos évtizedet sokszor megsztottam kocsmákban és éjszakai lebujszokban kedvenc italunkkal, Unicummal öntözve a lelkünket. Sötét árnyékot vet ránk ma is az a februári harapós éjszaka, amikor az Erzsébet híd lábánál nyitva tartó éjszakai lokálban, az Olimpia bárban harminchat kupicával húztunk le belőle. Részeg évadainknak ez maradt a koronája, ehhez talán nincs is mit hozzáfűzni. Aztán kifordult a sarkaiból az a világ, amelyik annyira nyomasztott bennünket. Raszinnyai jobban bírta az italt, erősebb szervezetet kapott a sorstól, ő a bicskás Somogyból jött faluról, én a sötét Zalából, kisvárosból, és ezt az előnyét jól kamatoztatta később, amikor odasomfordált a rendszerváltozás nyertesei közé. Azt tudni kell róla, hogy tehetséges fiú volt, tanárai a tudományban is szép előmenetelt jósoltak neki, a balti nyelvek szerelmesének; szőke, nagydarab észlányt választott feleségül még a közös kollégiumi időnkéből. Ezt sokan értetlenül nézték, és szakmai kíváncsiságként tekintettek rá. Én eléggé elkülönülve éltem a társaimtól, Raszinnyai épp az ellenkező habitus volt, jól állt neki nagyvárosba fölkerülni a falusi korhely szerepe, aki Budapest bevételére készül, mint Rastignac, a híres párizsi regényekben. Szent meggyőződése volt, hogy a kommunisták állják az útját az előmenetelének, noha épp egy régi vonalas professzor vitte magával az akadémiai kutatóintézetbe, ahonnan aztán külföldi ösztöndíjakat is elnyert. „Egy narodnyikra volt szükségük”, szögezte le a sokadik feles után, elkerülve az öndicséret csapdáját, amelybe mi, bölcsészek mindig hajlamosak vagyunk belesétálni – főleg akkor, ha már többet itunk a kellenél, és olthatatlan vágyat érzünk rá, hogy bódultan, kitért mellel odaálljunk a világ elé. A világot legtöbbször egy nő testesítette meg, akit nem mennyasszonyi ruhában láttunk a ködös szemekkel.

Raszinnyai többször járt az én kanizsai rezervátumomban, ismerős volt azon a terepen, részben azért, mert a közelében nőtt fel – Somogy és Zala határos –, részben, mert otthonosnak érezte magát mindenütt; ez a

tulajdonsága később is megmaradt, bárhol vetette is meg a lábát. Ez nemcsak a külhoni munkáiban mutatkozott meg, hanem a magánéletében is, lelkiismeret-furdalás nélkül költözött be bárkihez, nőhöz, baráthoz. Még közvetlenül az egyetem után Noszlopi barátommal lakást béreltünk a Karinthy Frigyes úton; egyszer meghívtuk vacsorára, de amint átlépte a küszöböt, tudtuk, hogy hosszú időre ott ragad. A beköltözésekben felülmúlhatatlan volt. Nem bánkódtunk miatta, testvérként tekintettünk egymásra. Szeleburdi éveket éltünk, késett a felnőttkor.

Raszinyai könnyűszerrel szót értett az emberekkel. Kanizsán egyszer a Teleki utca sarkán, a Fekete Sas kocsmában egy egész társaságot magába bolondított azzal, hogy elmesélte, az ősei a pogányszentpéteri uradalomból 300 marhát elhajtottak, egészen Bécsig, és ott magának a császárnak adták el a csordát, aki aranytallérban szurkolta le a vételárat. Ezt a csillogó pénzt hajdani családja ereklyeként őrizte egy vasládában, amelyet a vadkörtefa alá ástak el a birtok végében, de betyárok jöttek, akik szédülták a falut, fölgújtották a portákat, és elűzték a népet. Erre a sorsra jutottak a Raszinyai-ősök is: amikor visszamerészkedtek a földig rombolt faluba, a vasláda már üres volt; a körtefa alatt az egyik rokon bomló tetemét találták – benőtte a gaz. Ettől a pillanattól fogva átok ült a családon, „ez volt a mi napnyugtánk”, szokta mondogatni a barátom, és könnyecseppek hullottak a szemüvege alól. „Micsoda rokonság!”, üvöltötte a Fekete Sasban Raszinyai. Nem csoda, hogy rögvést a társaság középpontjába került, márpedig borgőzös fejjel sokszor került oda; akkor már képtelen volt az érzelmein uralkodni, de nem is akart. Rutinos előadóként mesélt, de jobbára összefüggéstelenül fecsegett a baltiakról és mindenről, ami az eszébe jutott. Szülőföldjének történelmi adomáit különösen kedvelte, és fennszóval hirdette magyarkodó eszméit is, amelyek némelyikéről viszont nyolcvankilenc után hamar kiderült, hogy komoly igényt elégíthet ki vele. Ezt, az ölébe hullott lehetőséget meg is ragadta.

A pogányszentpéteri legendának, ha hinni lehet a feljegyzéseknek, volt történelmi alapja. Raszinyai képzeletét valószínűleg Patkó Bandi betyárfigurája ihlette. A Kanizsa tőzsomszédságában meghúzódó község honlapján az olvasható, hogy Tóth Mihály felsősegesdi juhász, híres faragópásztor szerint az ő nagyapja volt Tóth János, azaz Patkó Bandi, akinek Pogányszentpéteren lakott a felesége, tehát gyakran megfordult a faluban. Tóth Mihály úgy tudja, hogy betyár őse egyszer négy társával lement a Dráván túlra disznót szerezni. Báró Raszinyaitól loptak 600 disznót, hároméves ártányokat. Egészen a Drávaig elhajtották. Ott lőtték meg Patkó Bandit, és sebesen Pogányszentpéterre vitték, ahol eltemették, mint aki pokolvarban halt meg. A pogányszentpéteri őtemetőben nyugszik. A kaputól jobbra, az első sír egy fenyőfával.

Az alábbi levelet Ruszinnyai Tallinból küldte, diplomáciai szolgálatának egyik állomásáról. A szöveg betűhív pontosságáért nem szavatolok (ahogy a lady biztonságáért sem szavatoltak), valószínű, hogy az eltelt hosszú évek alatt bele-belenyúltam stílusa és helyesírása hagyott maga után kívánnivalót, mindenestre e levéllel nem szeretnék, utólag sem, csúfot üzni a barátomból.

„Használd ki a szabadságod! Most már egyedül csak te rendelkezel közülünk veled. Minket a földi étvágyunk, melynek legtöbbször hiúság és nagyravágyás a neve, megkímél ettől az édes tehertől; túlon túl ügyesen forgolódtunk a világban, és sok lett a vesztenivalónk. Ezt az érzést te így nem ismerheted; cserélnék veled, de elszökött közben a láz, ami fiatalkoromban engemet hevített. Birtoklunk azonban valamit, amit nem szabad egyikünknek sem elveszítenünk. Neked ebben dolgod van! Írjál szépprózát! Írd meg Kanizsát, de ne siránkozz miatta! Ne bonyolítsd túl! Vállald fel a múltat úgy, ahogy történt! Hogy ez lehetséges, vagy sem, nem tudom. De biztosan megküzdesz majd velem; a kétségek csapdát állíthatnak neked, de ne engedd, hogy eltérítsenek a célotól! Tudod, mit? Állíts szeretetből – amilyent csak te tudsz – ércnél maradóbbr emléket a Nagyanyádnak és az elsüllyedt Kanizsának. Hogyan kellene hozzáfognod? Először is: ne kapkodj! Nem szorulsz a tanácsomra, de fogadj el tőlem egy kis segítséget, hogy féken tartsad a fantáziádat. Valahogy visszaemlékezően kellene elkezdened, ebben talán megegyezhetünk: egy fáradt, esti órán, a lemenő nap utolsó sugarainál sétálsz a Spar mellett, ott, ahol a Dózsa laktanya volt, és ahol bejön a műút Kaposvárról. Írd le egyszerűen azt, amit látsz; rájössz majd hirtelen, hogy milyen szemfényvesztő gyorsasággal működik az emlékezeted; egyszer csak azon kapod magadat, hogy a múltban gázolsz, ahonnan időnként visszakapcsolhatsz a jelenbe, hogy találkozzál a régiek közül valakikkel. Megírod Judith, a belvárosi leány történetét, a rétesboltot; a mi történetünket a tisztí kaszinóval és a törvényszék ellopott tetejével; mutasd be a világot, ahogy akkor láttuk a Centrál Szálló teraszáról 1989. szeptember 19-dikén. A végére felmutatod azt, hogy az élet elsodorhat a Föld bármelyik tájékára bennünket, fizikailag eltávolodhatunk a szülőhelyunktől, de lelkileg soha! Ez gyermekkorod regénye lenne, valójában az egyetlen, amit érdemes megírni. Meséld el, hogyan mentél az óvodába, hogyan gyalogoltál végig a Teleki utcán Nagyanyád örökös aggodalmától kísérve. Meséld el közös titkaitokat; mi az, amit csak veled osztott meg, mi az, amit még neked sem mondott el. Mondd el, hogy miért ragaszkodott annyira hozzád; aztán fejtss föl Anyád és a Nagyanyád viszonyát; hogy egy életen át miért nem tudtak elszakadni egymástól. Ezt ma már kevesen értik majd; megírod a legnehezebb Apád és a Bátyád alakját lesz: a jóság, jámborság nagy adománya tollal és kalapáccsal szinte megragadhatatlan. Az élet leeresztett sorompói között ott találd majd a Nagybátyáidat, a sikeres elvtársakat:

csakhogy azt a kérdést se felejtse el föltenni, hogy vajon volt-e más útjuk, és amit végül kaptak vagy választottak, hová vezetett? Mindenki belegabalyodik a saját sorsába, amely fölött ott lebeg a tragédia árnya. Az övéké fölött kezdettől fogva ott volt.

Sok a dolgod! Ezzel foglalkozz, ne mással! Hagyd, hogy a politikával és az egyéb köznapi hebehurgyaságokkal mi mérgezzük magunkat!

Mielőtt abbahagynám, még valami: azt is jó alaposan szemügyre kell vened, hogy hol volt akkor, a mi régi életünkben a „magánvilág” és a politika között a határ. Emlékezz csak: mekkora lelki tusát okozott ez nekünk. Nyitogatták és csukogatták az ajtókat előttünk, hogy eltévedjünk, és kelepcebe csalhassanak bennünket. Amikor a régi házat lebontották, és fölszámolták a kertet, hogy betonból lakótelepet építsenek a helyére, a ti magánvilágodatok szüntettek meg! Kanizsa elesett! Ez fáj! Anyádnak, fáj a Bátyádnak, fáj mindenkinek, aki ott élt, és ismert titeket!

*És fáj nekem is, mert elveszett a somogyi vége Kanizsának!
Ahonnan én jövök!*

Évekkel később véletlenül találkoztunk.

A haragos Duna fölött lépdelünk az Erzsébet hídon Pestről Budára. Keressük a szavakat, de nem találjuk, március tizenötödike van, nemzeti ünnep, csendes a város, alig látni autókat, a nagygyűlések befejeződtek, márciusi ifjaknak nyoma sincs. „Mi márciusi ifjak voltunk annak idején?” Valahogy nem akarózik válaszolni, pedig tudom, hogy mire gondol. Dunáról fúj a szél. Összegörnyedek kicsit, védem a mellemet, húz föl a vízről a hideg, fázom. Egyre közelebből látni a Gellérthegyet, jön felénk a hegy, mi távolodunk a Pesti Barnabás utcától, az egykori bölcsészkar piaristáktól elvett, azóta visszaszolgáltatót épületétől. Ma Piarista köz, oda postázom az írásaimat a *Vigilia* című folyóiratnak. Raszinyait közös múltunk nyúlványjai foglalkoztatják. Az érzései onnantól nőnek nagyra tehát, gondolom. „Nem, csak mi nem hagytuk letörölni március idusát a naptárról – mondom. – Inkább az ünnep talált ránk abban az időben, nem mi órá – mormolom –, Petőfi napja. Emlékszel a szent ajtófélfára”? Most én jövök, érzem a hangom rezgésén az izgatottságot: „Petőfi megkérte Vasvári Pált és Bulyovszky Gyula író, hogy menjenek el a Dohány utcába a közös lakás »Jókai-szobájába«, ott határozzák meg a nap menetrendjét és a sajtó fölszabadítását. Nem véletlen ugyanis, hogy a 12 pontban első helyen épp ez szerepel. Nemcsak azért, mert ezeknek a firkászoknak ez volt a legfontosabb,

hanem azért is, mert ezt az Országgyűlés, Pozsony és az uralkodó, Bécs nélkül Pesten ki lehetett vívni. Sajnos a lakással a szent ajtófélfá is eltűnt. Hiszen Vasvári Petőfi törös botjával hadonászott, és amikor a szurony kirepült a botból, rezegve megállt az ajtófélfában. Ilyenkor bizony egy fiatalnak illik
44 blazírnak lenni, Petőfi is csak annyit mondott: »Jó jel! A szurony hegye Bécs felé mutat.« Talpunk alatt kopog a járda, lépteink visszahangzanak a folyó fölött. Oldalra pillantok, egy hajó halad el, nyomában a hullámok fölfalják egymást. Az idő fölfal minket is az emlékeinkkel együtt, nézem a folyót, a Duna alattunk, dráma, szomorújáték, ráfoghatjuk az idő múlását, viszi, viszi a történeteinket, messzire tőlünk.

Vajon érdemes-e utánajárnunk?

Raszinnyai a szemüvege alól rám pillant. „A múlt hetet Stockholmban töltöttem – mondja, a szél lökésszerűen föltámad, csattognak a híd korlátjára erősített nemzeti színű zászlók. Nem bot és vászon, hanem zászló. – Régi vágyam teljesült, hogy eljutottam a svéd fővárosba. Ott is hideg volt, de a legmerészebb elképzeléseket is fölülmúlta az, amit láttam – fölsóhajt. – Hűsz évvel ezelőtt még az is megtörténhetett volna, hogy kint maradok, disszidálok. Ha rászántam volna magamat...” Itt elakad. Meglepődöm. Az örökös ellenálló szobrát gyúrta az előző rendszerben. Raszinnyai összehúzza a kabátját, vastag, elegáns szövet, jól szabott, mintha méretre készült volna, eldicsekedett velem, hogy Rómában vette. (Külszolgálatosként sokat utazott. Néhány héttel korábban egyik este összeakadtunk a Vár alatt, régi dolgokkal sértegettük egymást, megpróbáltuk a sérelmeinket a másik torkán letuszkolni, mire levette a kabátját, ezt, amit most is viselt, és kérte, hogy fogadjam el. Reszketett, mint az őszi falevél, látszott, hogy ivott, a szesz hatása azonban kezdett elmúlni. Faképnél hagytam. „Gyáva vagy”, üvöltötte utánam.) Nézem a vizet, a folyót, amelyre az idő múlását a magunk mentségére ráfoghatjuk. „Méltóságteljes és emberi léptékű az Óváros – folytatja –, a Gambla Stan pedig olyan, amilyent a képeskönyvben láttam gyerekként. Megnéztem a király palotáját is.” Így mondja, a király palotáját, és nem a királyi palotát. Hódolat, udvarlás vagy csak a gyerekkori ámulat újraélése, a mese megelevenedése? De nem szólok, pedig talán arra vár, hogy közbevágjak. Hogy valamit mondok, ami bennem a gyermekkori melegségre rímel. A király palotája. Nem tettem, a nyolcas buszt néztem, ahogy kapaszkodik föl a Hegyalja útra. Mielőtt megfeneklik a beszélgetésünk, Raszinnyai témát vált: „Ifjúságom szabados fölfogású Svédországa! – hangja, ha lehet még patetikusabb áriába csap át. – A leheletkönnyű skandináv nők, már amennyit harminc évvel ezelőtt tudtam róluk, nem okoztak csalódást!” Hallgatom, zúgni kezd a fejem. Még messze a budai part, néhány személyautó húz el mellettünk, döng a híd vasszerkezete. Csöppnyi kis erotikus svung a történelem árnyékában, illedelmesen

tűröm a szirupos szőlamokat, vajon kiknek szólnak ezek? Március tizenötödike van, szabad ünnepelni. Nem kell hozzá Svédország.

Vajon elherdáljuk a saját múltunk aranypénzeit?

Másfél órával korábban az Astoria ablakában ültünk hármásban. A nőt 45 Raszinnyai Carmenként mutatta be. Lobogó fekete hajkoronája illet a nevéhez. Raszinnyaiin kívül nem számítottam másra. Zavaromat azzal ütöttem el, hogy elhadartam a szállóigévé vált mondásunkat, ha az Astoriában találkoztunk: „Kávé a kirakatban”! Raszinnyai kérkedett a nővel, úgy tett, mintha hatalmas volna fölötte, mintha valamiért a lekötelezettje lenne, és ezért odaadást vár el tőle. Lehet, hogy beosztottja volt valamelyik hivatalában – a hatalom félhomálya sohasem foglalkoztatott, de tudomásom van róla, hogy a kisugárzása erotikus, és úrrá lesz a női nemem. Egyszer azt hallottam valakiről (ismertem az illető hölgyet), hogy „kiszopta magát külszolgálatra”. Az is lehet, hogy szeretők. Kézenfekvő következtetés volna. Raszinnyai beállítottságát ismertem, és Carmen is zabolátlannak tűnt. Egyre kevésbé vagyok képes az emberi reakciókból kiszámítani a történések hátterét, most azonban már az első pillanatban látszott, hogy összeszűrték a levet. Carment nem feszélyezte Raszinnyai társasága, biztonságban érezte magát. Nem látszott megilletődöttnek, amikor föltűntem az asztaluknál. Látszott, hogy valamilyen üzlet kötötetett köztük, amibe az is belefér, hogy lefekszenek egymással. Persze a magabiztosság lehet látszat is, és Carmen valószínűleg tisztában van vele, hogy Raszinnyai eszén nem tud túljárni.

Raszinnyai, ahogy múltak a hivatali éveit a kedves, tébláboló bölcsészfiúból számító középfejű lett. Ezért a barátai mentegették a háta mögött, vagyis mi, legalábbis egy darabig, de azután látszott, hogy végleg kilépett a régi világából; helyezkedései megleptek bennünket, kihasználta a politikát, bárhogy alakultak is a körülmények. A provinciális nagyravágyás szinte maradéktalanul felőrölte régi énjét. Engem egy évtizeden keresztül lehülyézett, amikor ezt-azt szóvátettem.

Mentegetőzni se próbált, hogy idefigyelj te marha, hát tudod, hogy ez nem én vagyok! Ez csak álca, ez csak szerepjáték!

Kifejlődött benne egy másik én, amivel mi nem tudtunk mit kezdeni.

Velem ő sem tudott mit kezdeni. Kölcsönösen csalódtunk egymásban.

Beszélgettünk a fekete mellett az Astoria kirakatában. Részegeskedéseink emlékére megkérdezte, hogy iszunk-e egy Unicumot. Nem kértem, de biztattam őket, hogy igyanak mindnyájunk egészségére. Carmen kapott az alkalmon, ittak, és egy másodikat is rendeltek.

Kettesben maradtunk.

Szokásunktól eltérően a Kossuth Lajos utcai ajtón mentünk ki. Elin-
dultunk az Erzsébet híd felé. Szembejött néhány iskolás, kezükben hurkapál-
cára ragasztott nemzeti színű papírlap. „Azt tudtad – kérdeztem –, hogy a
46 Pilvaxot nem Pilvaxnak hívták, hanem Fillingernek, mivel Fillinger
János volt a bérelője, és Pilvax Károly sem úgy írta a nevét, ahogy ma
a Pilvax közben ki van írva, hanem két ellet és dupla vével?”

